

16.4.2020

*Suomen ilmastopaneeli ja Helsingin yliopisto
Markku Ollikainen*

Green Dealin ja vihreän siirtymän rahoituksen tarkoitus

EU:n komission tiedonanto vihreän kehityksen ohjelmasta (European Green Deal) 11.12.2019. (COM(2019) 640 final) ja siihen liittyvät rahoitus- ja rahastopakettit tarjoavat komission keskeisen vastauksen siihen, kuinka tehdä EU:sta ensimmäinen ilmastoneutraali maanosa vuoteen 2050 mennessä työn alla olevan Euroopan ilmastolain mukaisesti. Kyseessä on kunniahimoinen toimenpidepaketti, jolla halutaan luoda kestävästä vihreästä siirtymästä taloudellinen ja sosiaalinen mahdollisuus sekä uusi toimintatapa Euroopan kansalaisille ja elinkeinoelämälle.

Edistämällä vihreitä investointeja, kestäviä ratkaisuja ja uutta teollisuutta, Green Dealilla tavoitellaan uutta EU:n kasvun strategiaa, joka on sosiaalisesti oikeudenmukainen ja kestävä. Tiedonannoista nähdään, että suuren yleisön ja eri sidosryhmien osallistaminen ja sitouttaminen on rakenteellisen muutoksen onnistumisen edellytys. Green Dealia halutaan toteuttaa siten, että se toteuttaa yksilöiden ja alueiden näkökulmasta oikeudenmukaisen ja reilun siirtymän vihreään kasvuun. Eräs Green Dealin vahvuus on sen kattavuus, sillä se edellyttää, että kaikki aloitteita EU:ssa tulee tarkastella huomioiden 2050 ilmastoneutraaliustavoite.

Tiedonannoista ilmenee, että Suomi suhtautuu periaatteellisesti varsin myönteisesti Green Dealin ja sitä täydentävien asiakirjojen tavoitteisiin. Suomen kannoista tärkeimpiä ovat vahva tuki vuoden 2050 ilmastoneutraaliustavoitteelle ja vuoden 2030 nykyistä korkeammalle välitavoitteelle (päästövähennys 55%). Monilta muilta osin Suomen kanta on myönteinen mutta varovainen, sillä Green Dealin yksityiskohtaisemmat piirteet selviävät vasta myöhemmin.

Suomi esittää ohjelmaan liittyen kaksi varausta. Toinen koskee biotalouden roolia, jonka, osin perustellustikin, katsotaan jäävän liian vähäiseen rooliin ilmastotoimissa. Suomi korostaa tiedonannossaan myös, että jokainen jäsenmaa saisi päättää vapaasti nielunsa käytöstä. Tämä korostus ei ole sopusoinnussa EU:n LULUCF-asetuksen ja EU:n kokonaisnielua koskevan tavoitteen kanssa.

Vihreän siirtymän rahoituksen rakenne

Vihreän siirtymää edistetään vihreän rahoituspaketilla (COM(2020) 21 final), joka sisältää EU:n omaa rahoitusta noin 500 mrd euroa ja jonka on tarkoitus vivuttaa yksityisiä investointeja saman verran. Jos siinä onnistutaan, vihreän siirtymän rahoitus nousee 2020-luvulla 1000 miljardiin euroon. EU:n oma rahoitus kattaa EU:n budjettirahoitusta ja uusien instrumenttien tai nykyisten rahastojen uudelleenohjausta. Suoraan budjetin osalta, EU:n tavoitteeksi rahoituskehityksessä budjetille 2021-2027 on asetettu 25 % osuus ilmasto- ja ympäristömenoille, joka vastaa 503 mrd. euroa vuosina 2021-2030. EU:n rahoitusrakenteen myötä tämä tarkoittaa, että jäsenmailta saadaan yhteisrahoituksen kautta 114 mrd. euroa lisää, loput tulevat yksityisistä investoinneista.

Tärkeä Green Dealin elementti on uusi osittain budjetin ulkopuolinen instrumentti, oikeudenmukaisen siirtymän rahasto (Just Transition Fund, JTF, COM(2020) 22 final), jolla rahoitetaan hiili-intensiivisten alojen oikeudenmukainen siirtymä vähähiiliseen talouteen. Hiili-intensiivisiin aloihin luetaan hiili-intensiivinen teollisuus, kivi- ja ruskohiilikaivokset, turvetuotanto, liuskeöljytuotanto ja fossiilinen energiantuotanto. Suomelle osoitettu summa on 165 milj. euroa, jolla on tarkoitus edistää kansallisen rahoituksen ja muiden EU:n rahoitusinstrumenttien tuella hallittua luopumista turpeen poltosta.

Muita kansallisesti hyödynnettäviä rahoituksen mahdollistajia ovat InvestEU-investointiohjelman rahoitustakuun tarjonta ilmastohankkeisiin. Tällä odotetaan saavan yksityistä ja julkista rahaa liikkeelle 279 mrd. euroa, joka on lähes puolet koko InvestEU:n 2021-2030 650 mrd. euron vivutustavoitteesta.

Budjetin ulkopuolinen innovointi- ja modernisointirahasto, jota rahoitetaan EU:n päästökaupan tuloilla ja on tähän asti käytetty energiainvestointien vauhdittamiseen matalatuloisimmissa EU-maissa, osoitetaan 25 mrd. euroa ilmastoneutraaliuden saavuttamisen edistämiseksi.

Ilmastopaneelin näkemys

Green Deal yleisesti

Suomen ilmastopaneeli näkee Green Dealin erinomaisena ja tarpeellisena avauksena. Euroopan on kiireesti tarkistettava ilmastopolitiikkansa 1,5 asteen tavoitteen vaatimalle tasolle. Green Deal vahvistaa uskoa siihen, että EU:n ilmastoneutraaliuden tavoittelussa ollaan tosissaan. Ilmastopaketti luo myös elinkeinoelämälle pitkäjänteisen näkymän tarvittavasta muutoksesta, ja edistää sitä kautta elinkeinoelämän joustavaa rakennemuutosta.

Suomen ilmastopaneeli tukee EU:n komission Green Dealia koskevan tiedonannon kokonaisvaltaista näkemystä ratkottavista politiikka-alueista, tarvittavista keinoista ja mahdollisuuksista mentäessä kohti ilmastoneutraalia EU:ta. Ilmastopaneeli pitää tärkeänä tiedonannon viestiä siitä, että samalla kun vähennetään ilmastopäästöjä, ratkotaan myös monimuotoisuuden vähenemisongelmaa, saastumista sekä luodaan kokonaan uusia mahdollisuuksia teollisuudelle ja kansalaisille.

Muutosvaatimus on valtava ja sitä on mahdotonta tehdä ilman esitetyn tapaista mittavaa tukitoimintaa reilulle siirtymälle. Tulevaisuudessa on tärkeää, että tämä tukipotentiaali pystytään purkamaan toisiaan täydentäviin aloitteisiin. Tämä korostaa sitä, että Green Dealin eri kytkennät EU:n muihin aloitteisiin, kuten Euroopan vihreän kehityksen investointiohjelmaan ja (tiedonanto 14.1.2020 (KOM (2020)) ja tiedonantoon ”Vahva sosiaalinen Eurooppa oikeudenmukaisten siirtymien toteuttamiseksi” (14.1.2020) osataan tehdä toisiaan vahvistaen.

Suomen ilmastopaneeli näkee, että EU:n Green Deal –paketti tarjoaa Suomelle erinomaisen perustan tavoitella Suomen hiilineutraaliutta vuonna 2035. Hallituksen kaavailema kotimainen ilmastorahasto luo tärkeän sillan Green Dealin ja mahdollistaa myös paremmin EU:n tukitoimien rahojen kotiuttamisen Suomeen. Paneeli yhtyy komission näkemykseen siitä, että COVID-19 –pandemia ei ole peruste lykätä EU:n tai kansallisia ilmastotoimia.

Green Dealin rahoitus

Green Dealin on kattava kokonaisuus, joka koostuu kolmesta toisiaan tukevasta elementistä: vihreän kehityksen ohjelma, vihreän kehityksen rahoitus ja eurooppalainen ilmastolaki. Se luo pohjan seuraavien vuosikymmenien taloudelliselle kasvustrategialle, joka on ilmaston ja ympäristön suhteen kestävä. Kyseessä ei ole siis erillinen ilmastopaketti vaan kokonaisvaltainen elinkeinopoliittinen strategia, jolla EU huolehtii talouden kehityksestä ja hyvinvoinnista.

Ilmastopaneeli katsoo, että rahoituspaketti on onnistuessaan mittava. Yksityisten investointien vivuttaminen edellyttää, että elinkeinoelämälle on tarjolla kiinnostavia ja tuottoisia investointikohteita. Sen vuoksi mittava rahoituspaketti edellyttää juuri kunnianhimoista ilmastopolitiikkaa toimintaympäristön vahvistamiseksi, tehokasta tutkimus- ja innovaatiopolitiikkaa sekä eteenpäin katsovaa lainsäädäntöä uusien ratkaisujen luomisen esteiden purkamiseksi. Viime aikaiset esimerkit innovaatioista (muun muassa SSAB:n teräksen vetytelkitys, power-to-x -teknologia, hiilidioksidin talteenotto sementin valmistuksessa, bioenergian hiilidioksidipäästöjen talteenotto, varastointi ja käyttö sekä uudet ratkaisu muilla aloilla, kuten keinoliha tai solar food ruuan tuotannossa) osoittavat valtaisaan liiketoimipotentiaalia, jossa EU voi saavuttaa globaalin kilpailukyvyyn ja jolla voidaan tuottaa radikaali vähennys globaaleihin päästöihin.

Vihreän kehityksen rahoitus mahdollistaa Suomen hiilineutraaliustavoitteen kannalta keskeisen polttoturpeen asteittaisen ja hallitun alasajon. Turpeen käytön alasajon myötä kasvihuonekaasupäästöt laskevat kaikkiaan yli 10 Mt (energian poltto ja maaperäpäästöt), turvetuotantoalueiden vedenlaatu paranee ja polton lähipäästöt laskevat. Hallituksen kaavailema kotimainen ilmastorahasto luo tärkeän sillan Green Dealin ja mahdollistaa paremmin EU:n tukitoimien rahojen kotiuttamisen Suomeen tukemaan turpeen hallittua alasajoa (päästövähennystavoite poltossa 7,3 Mt sekä turpeenottoalueilta vähennys maaperäpäästöissä 2 Mt). Rahoitus voidaan kohdistaa ensi vaiheessa turpeentuotantoalueiden ja ojitettujen mutta tuottamattomien soiden ennallistamiseen.

Ilmastopaneeli kiinnittää huomiota siihen, että InvestEU:n rahoitusta voivat hakea niin pienet kuin suuretkin yksityiset ja julkiset toimijat. Suomessa on lukuisia kohteita, joihin investoinnit ovat tähdellisiä ja ilmastollisesti tärkeitä. Niistä tärkeimmät ovat investoinnit muun muassa yllämainittuihin innovaatioihin ja uusiin, ei-polttoon perustuviin lämmitysteknologioihin kunnallisissa energialaitoksissa, sekä esimerkiksi merituulivoimaa pilotoivien tuulivoimapuistojen perustaminen.

Ilmastopaneeli korostaa, että vihreän kehityksen rahoitus jakaantuu sektoreittain laajasti, joten se vaatii paljon myös jäsenmailta yhteisrahoituksen sekä mahdollistavan lainsäädännön ja toimintaympäristön osalta. Tähän työhön Suomen on paneuduttava huolellisesti.

Globaalin talouskasvun hidastuminen ja johdonmukaisen ilmastopolitiikan tarve

International Monetary Fund arvioi, että COVID-19 voi johtaa jopa 1930-luvun lamaa syvempään lamaan riippuen siitä, kuinka hyvin eri maat ja maaryhmät onnistuvat elvytystoimissaan. Taloudellinen toiminta vähenee kuitenkin lyhytaikaisesti eikä tämä aktiviteetin lasku ei vähennä olennaisesti päästöjä. Hidas kasvu tai jopa hetkellinen negatiivinen kasvu ilman, että energian tuotannon, käytön ja teollisen tuotannon hiili-intensiteetti laskee merkittävästi, ei riitä turvaamaan sitä, että kasvihuonekaasupäästöt laskevat 1,5 asteen mukaiselle tasolle. Ilman ilmastopolitiikan terävöittämistä puutteellinen hiilen hinnoittelu ylläpitää ilmastomuutosta edistäviä markkinavääristymiä ja investointilukkoja, joiden korjaaminen on edelleen välttämätöntä. Ilmastopaneeli korostaa voimakkaasti, että johdonmukaiselle ilmastopolitiikalle on tarvetta myös laman ja hitaan taloudellisen kasvun oloissa. Tätä seikkaa on myös EU korostanut erittäin painokkaasti, joten EU saattaa Green Dealin käytäntöön suunnitelmien mukaisesti.¹

Paneeli huomauttaa myös, että COVID-19 kriisistä toipumiseen kohdistettava elvytyksen tulee sisältää myös vihreän elvytyksen komponentti. Finanssipoliittisiin elvytystoimiin voidaan sisällyttää työllisyyden ja BKT:n kannalta tuottavia joko suoraan tai välillisesti ilmastotyötä edistäviä toimia. Finanssikriisiin 2008-2009 yhteydessä eri maissa tehtyjen vihreän elvytyspakettien tieteellinen analyysi osoittaa, että erityisesti investoinnit uusiutuvaan energiaan ja asumisen energiatehokkuuteen toimivat erittäin hyvin niin kokonaiskysynnän kasvattamisen kuin työllisyyden ja bruttokansantuotteen kasvun suhteen ja niillä on vahva korrelaatio kasvihuonekaasupäästöjen vähentämisen edistämisessä.

Ilmastopaneeli arvioi, että Suomen oloissa investoinnit sähköverkkoon sekä asumisen ja liikenteen energiatehokkuuteen voisivat olla osia vihreässä elvytyspaketissa. Sähköverkon osalta kantaverkon vahvistaminen (vaihtelevaa uusiutuvaa energiaa varten) sekä alueellisten sähkön jakeluverkkojen vahvistaminen liikenteen ja muuta sähköistymistä varten toimisivat hyvin (vihreän) elvytyspaketin osana. Energiatehokkuuden osalta öljylämmityksestä luopuminen asumisessa muun muassa maalämmön ja lämpöpumppujen avulla, sekä älykkäiden lämmitysjärjestelmien käyttöönotto toimisivat (öljylämmityksestä luopumisen päästövähennystavoite 2 Mt) yhtä aikaa elvytys-, ilmasto- ja kiinteistöjen arvoa nostavina toimina. Liikenteen osalta paikallisliikenteen raideratkaisut sekä sähköisen liikenteen infrastruktuurin rakentamisen toimet olisivat varsin työllistäviä (liikenteen päästöjen vähennystavoite 8 Mt). Uusiutuvan energian tuotanto (merituulivoima, syvälämpökaivot ja suuremmat aurinkovoimalat) luovat edellytyksiä lämmöntuotannon uusille ratkaisuille. Edistämällä näitä toimia nyt jaamme tämän vuosikymmenen vihreän siirtymän investointitarpeita tasaisemmin ja hyödynnämme edullista rahoitusta tarpeellisiin toimiin jo nyt.

Loppukommentti

Ilmastopaneeli katsoo, että ilmastopolitiikka yhdistettynä innovaatiopolitiikkaan tarjoaa Euroopalle tehokkaimman ja kilpailukykyisimmän elinkeinopoliittisen strategian. Ilmastopolitiikkaa ei tule enää katsoa ensisijaisesti kustannusten kasvattajana, vaan uusia liiketoimimahdollisuuksia luovana politiikkana, joka luo kilpailukykyä ja hyvinvointia Euroopalle tavalla, josta hyötyy sekä talous että kansalaiset.

¹ https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/statement_20_583.